

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Гецнюк Віра Іванівна,
м.Мукачеве

У статті висвітлюються теоретичні передумови формування професійної культури майбутніх вчителів початкових класів.

Ключові слова: культура, педагогічна культура, професійна культура вчителя.

Педагогічна діяльність у суспільній ієрархії професій за складністю та відповідальністю виконуваної роботи належить до найбільш значущих. Її престиж залежить не стільки від матеріально-грошового еквіваленту, скільки від соціальної культури, яка стверджує істинний сенс людського буття.

Сучасний розвиток суспільства потребує подальшого вдосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних працівників освіти. Вихідні концептуальні положення щодо змісту та організації підготовки майбутнього вчителя ґрунтуються на основних засадах Конституції України, Закону України „Про освіту”, національної програми „Вчитель” та інших державних нормативних документах. Значне місце в цих документах посідає проблема формування особистості педагога, а саме його педагогічна майстерність, яка трактується як інтегральна якість особистості вчителя, що поєднує в собі професійні та особистісні здібності, вміння їх актуалізувати у сфері культури, соціуму, професійній діяльності. Педагогічна майстерність не зводиться лише до педагогічної техніки або культури мовлення, а надається цьому феномену більш широкого, загальнокультурного смислу. Вважається, що педагогічну майстерність сучасного педагога можна сформулювати тільки у рамках культурологічного підходу, який буде сприяти перетворенню особистості вчителя з професіонала з високої літери в Людину – майстра з високої літери.

Наукові розробки повинні ґрунтуватися на фундаментальних дослідженнях виконаних багатьма вітчизняними вченими. Це роботи з проблем формування культури навчальної діяльності вчителів та дітей початкової школи (Ш.Амонашвілі, С.Лисенкової, С.Логачевської, В.Паламарчук, О.Савченко), загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів (О.Абдулліна, А.Алексюк, А.Бойко, Н.Гузій, М.Лескевіч, В.Лозова, О.Пехота, В.Сластьонін, Т. Сущенко, А.Щербаків, М.Ярмаченко).

На жаль, не весь накопичений теоретичний матеріал використовується для постановки та вирішення проблем формування професійної культури студентів у сучасних умовах.

Метою статті є розкриття і теоретичне обґрунтування поняття „професійна культура”, структури основних компонентів та умов формування професійної культури особистості.

Різномісність і багатозначність поняття „професійна культура” потребує цілісного підходу до розуміння сутності поняття – культура. Аналіз теоретичних джерел з досліджуваної проблеми показує, що культ знань у теперішній час змінено культом освіти. Згідно твердження А. Арнольдова, „наш час у же цілком можна назвати часом великих знань і малої культурності. Людські знання збільшилися, а культура зменшилася, спостерігається своєрідна девальвація ставлення до неї людини, зростає дефіцит культури” [2, с.285].

По-справжньому культурна людина – це духовно багата особистість, яка має творчі здібності, віддана своїй справі, захоплена нею, розуміє необхідність пізнання й самопізнання, краси, спілкування, творчості, пошуку сенсу життя, щастя, має високі ідеали; орієнтована на загальнолюдські цінності, світову й національну духовну культуру і має знання з основ філософії, етики, естетики, людинознавства й інших гуманітарних предметів.

Формування культури людини починається в родині, триває у навчальних закладах, а тому професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів у світовій культурі, в її історичних і національних формах, поєд-

нувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку.

Існує багато інтерпретацій щодо терміну „культура”.

За визначенням дослідника М.Александрової, культура є духовним виміром цивілізації, її творчою інтенцією [1, с.13]. На думку В.Кременя, [4], саме культура у суспільстві є гарантом його стабільності. Проте, як стверджує В.Межуєв, культура - це не тільки важливе наукове поняття, без якого не може обійтися жодна галузь суспільно-теоретичного знання, а й реальна проблема сучасного історичного розвитку, що вимагає практичного розв’язання на всіх рівнях [8, с.98]. Але на противагу цьому термін „професійна культура особистості” у понятійному апараті педагогіки порівняно новий. Не випадково ані в жодному зі спеціалізованих педагогічних словників, ані у Великій радянській енциклопедії не зустрічається це поняття.

Відомим дослідником Г.Соколовою було проведено системний аналіз співвідношення професійної культури, культури праці й культури виробництва, виділивши три функціональних рівні: соціотехнічний – являє собою гармонізацію елементів у системі „людина – техніка”. Культура на цьому рівні являє собою сукупність соціально-економічних законів розвитку технічних нормативів, що відбивають рівень розвитку техніки й технології, тип виробництва, ступінь механізації й автоматизації праці;соціонормативний – припускає гармонізацію відносин у системі „людина – людина” і включає сукупність норм, що відбивають рівень організації праці та зрілість внутріколективних відносин; інтеграція елементів культури в систему на рівні значень і цінностей, що надають сенс трудовій діяльності людини. Про це можна судити з того, наскільки глибоко людина інтер’юризує (освоює й засвоює) їх. Основні показники прояву цього рівня: ефективність участі в праці; продуктивність і якість праці; ступінь розкриття творчого потенціалу; задоволеність повнотою реалізації свого професійного потенціалу, своїх здібностей і потреб, можливість виразити себе як особистість; ступінь усвідомлення суспільної цінності праці та своєї соціальної значимості як суб’єкта культурного розвитку.

Фахова досконалість сучасного вчителя все більше характеризується рівнем його педагогічної культури, що визначає ефективність педагогічних дій.

Звичайно, педагогічна культура суспільства не може не впливати на розвиток професійної культури педагога. Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок: педагогічна культура суспільства локальної освітньої системи і професійна культура педагога творять логічно категоріальну систему, оскільки співвідносяться між собою як єдність загального, особливого й одного.

На становлення і прояв професійної культури впливає весь комплекс соціальних, економічних, педагогічних чинників, пов’язаних з усіма компонентами особистісної культури, у першу чергу з моральною, правовою, розумовою, естетичною, екологічною.

Важливим у формуванні професійної культури є підтримання структури, яка включає два блоки: професійно-організаційний (знання, уміння, досвід, майстерність) і соціально-моральний (ціннісні орієнтації, морально-вольові якості, що визначають ставлення до предмета, процесу, суб’єктів, засобів і результатів діяльності).

Існує багато показників високого рівня сформованості педагогічної культури, з урахуванням проведеного нами огляду психолого-педагогічної літератури, слід вважати: гуманістичну спрямованість особистості педагога; психолого-педагогічну компетентність і розвинуте педагогічне мислення; освіченість у галузі предмета, який учитель викладає, і володіння педагогічними технологіями; досвід творчої діяльності, уміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему (дидактичну,

виховну, методичну); культуру професійної поведінки (педагогічного спілкування, мови, зовнішнього вигляду).

Враховуючи визначення Н.Крилової, яка під професійною культурою фахівця розуміє „єдність переконаності в соціальній значущості своєї професії, розвинене почуття професійної гордості, працелюбства і працездатності, підприємливості, енергійності та ініціативності., здатності ефективно, швидко та якісно вирішувати оперативні завдання; знань теорії управління і соціальної психології, організаторських здібностей, готовності до розширення професійного досвіду” [5, с.55], можна констатувати, що професійна культура – це більш високий рівень професіоналізму, досягнутий через філософське осмислення і саморефлексію професії, це міра і спосіб творчої самореалізації фахівця у різних видах професійної діяльності і спілкуванні, спрямованих на засвоєння, передачу і створення професійних цінностей і нових технологій.

Аналіз наукової літератури, зокрема підходів до визначення змісту професійної культури вчителя [9, с.96] дає можливість визначити, що як суб'єкт професійної культури, вчитель початкових класів має:

- 1) володіти діапазоном професійного педагогічного мислення, його категоріально-понятійним і концептуальним апаратом;
- 2) мати високий рівень володіння знаннями предметів;
- 3) виявляти мотиваційну і практичну готовність до виконання різних педагогічних функцій;
- 4) володіти сучасними технологіями виконання різних педагогічних функцій – інтелектуально-розвивальними, індивідуально-формуючими, функціями наукового і педагогічного аналізу;
- 5) мати науково-дослідницький потенціал;
- 6) демонструвати саморозвивальну активність.

Враховуючи вищевказані вимоги, а також наукових підходів І.Ф. Ісаєва [3, с.36], Н.І. Ліфінцевої [6, с.92], В.О. Сластьоніна [9, с.59], дає нам можливість виокремити такі структурні компоненти у змісті професійної культури вчителя початкових класів: методологічно-рефлексивну культуру; ціннісно-мотиваційний компонент; професійну компетентність; комунікативну культуру; інформаційну культуру; прояв індивідуальності (професійно-важливі якості і характеристики); професійну активність.

До основних функцій професійної культури вчителя відносять: пізнавально-гносеологічну, ціннісно-мотиваційну, регулятивну, конструктивну, комунікативну, інтеграційну.

Сучасний педагог має глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів у світовому культурному просторі, поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підго-

товку. Тільки в культурному середовищі можуть сформуватися спеціалісти, здатні вільно й широко мислити, створювати нові інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство. Особливої актуальності саме сьогодні набуває теза „Від людини освіченої – до людини культурної” (І.Бех, О.Савченко, А.Соколов), що визначає відродження національної інтелігенції, створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності. Як бачимо, одним з пріоритетних завдань сучасної педагогічної теорії і практики є надання необхідної допомоги вчителям початкових класів у формуванні професійної культури.

Таким чином, в результаті аналізу психолого-педагогічної літератури (В.Сухомлинський, Е. Бондарівська, В. Безпалько, Л. Міщенко, Н.Крилова, В. Гринькова) під професійною культурою ми розуміємо: особистісне утворення, діалектична, інтегрована система педагогічних цінностей, основу яких становлять духовні цінності, це стійкі орієнтири, за якими вчитель співвідносить своє життя і професійно-педагогічну діяльність.

Важливу роль у формуванні професійної культури відіграють такі умови: цілісність, безперервність і системність розвитку педагогічної культури в процесі діяльності; побудова змісту і структури навчально-виховного процесу відповідно до завдань та основних компонентів педагогічної культури; орієнтація педагогічного процесу на суб'єктивну позицію студента як носія загальнолюдських і культурних цінностей; формування позитивної мотивації студентів до навчально-виховного процесу, педагогічної діяльності, педагогічної культури на основі максимальної інтенсифікації їх учіння; залучення студентів до діяльності, яка моделює майбутню професійну діяльність; створення сприятливого емоційно-психологічного мікроклімату на заняттях, а також урахування емоційного самопочуття кожного студента; реалізація вимог провідної ролі соціокультурного контексту, гуманізації, індивідуалізації, активності, спільної діяльності студентів і викладачів, варіативності видів навчальної діяльності на заняттях з предметів педагогічного циклу; виховання в студентів потреби до постійного самовдосконалення, формування „Я – концепції”.

Зрозуміло, що успішне вирішення проблеми формування професійної культури вчителів початкових класів не може обмежуватись тільки вдосконаленням змісту освіти. У перспективі наші зусилля будуть спрямовані на розробку нових форм, методів, які стосуються вирішення даної проблеми та їх інтенсивне використання. Крім того, залишається відкритим питання діагностики професійної культури вчителів початкових класів в умовах нової освітньої парадигми тощо.

Література та джерела

Література та джерела

1. Александрова М.В. Культура та цивілізація: становлення проблематики в українській філософській думці (кінець XIX - початок XX століть): автореф. дис. канд. філос. наук: спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / Марина В'ячеславівна Александрова. – Х., 2003. – 17 с.
2. Арнольд А. Введение в культурологию / А.Арнольд – М.: Народная академия культуры и общечеловеческих ценностей, 1993. – 352 с.
3. Исаев И. Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы / И.Исаев. – Белгород, БГПИ, 1992. – 52 с.
4. Кремень В. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: Монографія / [В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень, С.Максименко, Н.Никало, С.Сисоєва, Я.Цехмістер, О.Чалий] / За ред. В.Кременя – К.: Наукова думка, 2003. – 853 с.
5. Крилова Н. Формирование культуры будущего специалиста / Н.Крилова – М.: Высшая школа, 1990. – 142 с.
6. Лифинцева Н. Формирование профессионально-педагогической культуры личности / Н.Лифинцева – М.: Изд-во МПГУ, 2000. – 204 с.
7. Малай Н. Моральні цінності сучасного студентства / Н.Малай // Современное студенчество Украины: опыт, проблемы, перспективы. – Запорожье, 2002. – С.89-91
8. Межуев В. Культура и история / В.Межуев – М.: Политиздат, 1977.– 199 с.
9. Сластенин В. Формирование профессиональной культуру учителя / В.Сластенин – М.: Прометей, 1993. – 177 с.

В статье рассматриваются теоретические предпосылки формирования профессиональной культуры будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, профессиональная культура учителя.

The article considers the theoretical background of the development of professional culture of future teachers of primary classes.

Key words: culture, pedagogical culture, professional culture of a teacher.